

Маја Рогач Станчевић

ФАНТОМ СЛОБОДЕ ПО ДРУГИ ПУТ МЕЂУ СРБИМА

(Светислав Басара: *Ћинђић: мемоари с ону страну гроба (транскрипт)*, Лагуна, Београд, 2026)

Прозопопеја, давање гласа мртвима, стална је фигура литерарности уопште, али ко су наши мртви и да ли смо у тумачењу политичке стварности осуђени на некрофилију, остају специфичне локалне дилеме. Тако постављена питања имплицирају заједницу, а она се, на очигледном примеру српског друштва, може одржавати и као присилна, поларизована и закључана у континууму лоше бесконачности.

Зоран Ћинђић је исувише субјективна жртва за Жирарову теорију замене, али управо се тај сувишак субјективности не прашта у строгом детерминизму оријенталне деспотије где су улоге одавно и заувек додељене. Зато давање гласа Ћинђићу у Басариним *Мемоарима с ону страну гроба* и рашчлањивање елемената који, дијалектиком жртвене замене, доводе до атентата као кулминације воље једног дубоко неслободног друштва да уклони претњу „фантома слободе” са свог обзорја представљају такође неку врсту потребне рекапитулације.

С обзиром на измењену друштвену улогу књижевности, тешко је дефинисати шта још у књижевном поступку може бити опажено као провокативно, али можда је најпровокативнија тачка Басариног романа корекција односа према Ћинђићевом страдању која се, као и многе друге ревизије значења, одвија постхумно: „Крсту није било место уврх мог гроба – био је то светосавски *quid pro quo* – мени је било место на крсту.” Позиционирање крста означава паралелу успостављену између две, на различите начине, *иошйуне* стварне и симболичке жртве. Да ли овом преосмишљавању доприноси историјска дистанца, тешко је рећи у друштву толико отпорном на промене, али приношење себе за *живош свеша* као израз врхунске и божанске субјективности и својевољна жртва поднета за приближавање Србије животу света „којим смо толико сиромашни” – неизбежно кореспондирају. Мада Басара донекле излази из конвенција опажања христоликости, сви други елементи неминовног, готово предестинираног страдања величине одвијају се у очекиваном окружењу светине која, у старој и новој ери закупљена сопственом удобношћу, одувек гласа за Варнаву (Барабу) на светскоисторијској позорници људских избора, процена и вредновања.

Поред новозаветне, у роману постоји и старозаветна аналогија. Реч је о историји која се понавља с малим заокретом – пре више хиљада година на Блиском истоку

пророк не стиже у „земљу у којој тече мед и млеко” јер се показује недостојним божјег обећања, а у скоројој прошлости једне европске државе пророк пада као жртва народа који би радије још четрдесет година лутао по пустињи, под патронатом златног телета. Доследност сопственој визији модерне Србије, слободне од фатализма, показује се као Ђинђићев хибрис без премца, праћен неизбежном Немезом.

Апокалиптични жанр Басарине прозе, апокалиптичан у етимолошком смислу раскривања и скидања велова с истрошене реалности, чија се трошност испоставља као централна тема, има своје законитости, а сад већ и општа места. Поприште наратије – стални пејзаж Басариних романа – представља *нијидина*, непостојана манифестација сумњивог реалитета, без самоутемељеног, смисленог садржаја, али пуна различитих врста комуналног, идеолошког, естетског, политичког отпада. До тог топоса читалац се кроз *Мемоаре с ону сџрану троба* креће у познатом, можемо рећи сталном окружењу урушених и систематично укиданих вредности. Међутим, неочекивано у контексту макабричности последњих Басариних романа, нарочито *Конџраендорфина* и *Рекайиџулације*, аутор из кошмара српске стварности изолује фигуру која недвосмислено инкарнира (у балканском миљеу недостижне) вредности субјективности и слободе, чиме се ипак, макар и заобилазно, враћа осмишљавању као стратегији. Сама представа да је на кантару српске историје превагнула фигура Зорана Ђинђића, можда и сатерана у зону имагинарног, означава успостављање арбитрарне тачке, а тиме и неспорне вредности у координатном систему Басариног књижевног поступка који пре свега карактерише деконструкција подразумевајућих колективних представа.

Мада из тог судара личне слободе са забрињавајућим детерминизмом просечности не произлази никакав расплет који би нужно остао на страни осмишљавања, у незаустављивом бујању безначајности која се у последње двадесет три године разбокорила, јасно се помаља квалитет трагизма који досад у Басариној прози није могао да преживи горки талог бурлеске, гротеске и свеопште анихилације.

Ђинђићев монолог се исписује на месту пресека трагања за временом које је отето колико од самог субјекта саопштавања, толико и од друштва чији несигурни кораци ка демократском идеалу бивају брутално пресечени жилавим тотемима српске политичке историје. Сваки молох је ту да прискочи, интервенише и да силама политичке ентропије здушно погура систем у стање хаоса.

У зони одавно банализованој и испражњеној од сваког трагизма, трагична фигура Зорана Ђинђића евоцира ипак преживели вредносни потенцијал читавог друштва, садржан у појму жртве, зазидан у темеље које не могу да одрже ни Стоја ни Остоја, најтеже грађеног и паду склоног концепта будућности. Читав овај Скадар перспектива остаје у домену археологије из разлога који би упрошћено могао да гласи: мапа не одговара територији. Отета будућност се не налази на десном политичком курсу утабаних стаза српске реалности, чиме је осуђена на сферу имагинарног: колективног и личног фантазма.